

Gołębiewski, Grzegorz

"21 Muromski Pułk Piechoty : historia i płockie ślady", Konrad Jan Waluś, Płock 2012 : [recenzja]

Notatki Płockie 57/3(232), 52-55

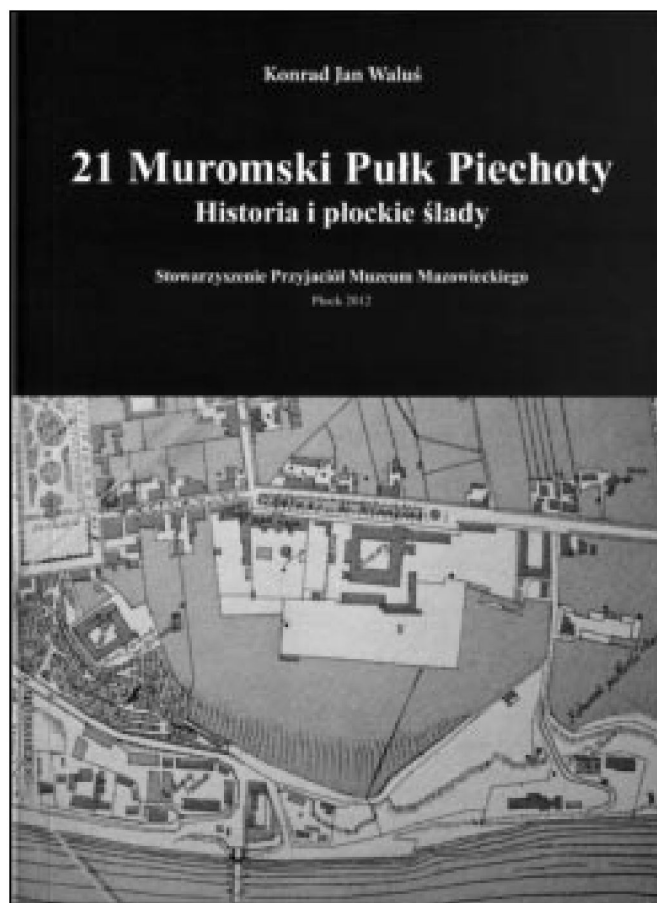

2012

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KONRAD JAN WALUŚ, 21 Muromski Pułk Piechoty. Historia i płockie ślady, Słowo wstępne – Michał Trubas, Wstęp – Jan Henryk Waluś, wyd. Stowarzyszenie Przyjaciół Muzeum Mazowieckiego, Płock 2012, ss. 70.

Historia rosyjskich jednostek garnizonu płockiego dotychczas nie była przedmiotem zainteresowania płockich historyków. Tę lukę stara się wypełnić dr nauk techn. Konrad Jan Waluś, dla którego numizmatyka jest pasją życiową. W rezultacie powstało opracowanie, dotyczące 21 Muromskiego Pułku Piechoty, stacjonującego w Płocku w latach 1862–1889.

Książka sprawia bardzo pozytywne wrażenie, na pierwszej i ostatniej stronie okładki są reprodukcje plany Płocka z przełomu XIX i XX w. ze zbiorów Towarzystwa Naukowego Płockiego z zaznaczonymi obiektami wojskowymi. Dużą zaletą jest użycie kredowego papieru, dzięki czemu udało się osiągnąć wysoką jakość licznych reprodukcji i fotografii. I to jest jeden z atutów książki: 85 kolorowych zdjęć z portretami dowódców pułku i ich zwierzchników oraz – jak przystało na numizmatyka – medalami pamiątkowymi pułku nadawanymi za kolejne działania bojowe. Poza tym są współczesne zdjęcia nagrobków osób, związanych z pułkiem, pochowanych na płockim cmentarzu prawosławnym oraz ikon z cerkwi prawosławnych pułku.

Słowo wstępne napisał znany w Płocku historyk wojskowości Michał Trubas, podkreślając nowatorski charakter opracowania, przybliżającego historię mało znanego fragmentu dziejów XIX-wiecznego Płocka.

Natomiast we wstępie ojciec Autora – Jan Henryk Waluś – syntetycznie przedstawił rozwój liczebny społeczności rosyjskiej i garnizonu rosyjskiego w Płocku. Wyjaśnił też pochodzenie nazwy pułku od miasta Murom i jego legendarnego założyciela Ilji Muromca.

Książka Konrada Jana Walusia składa się z trzech rozdziałów: pierwszy obejmuje lata od powstania pułku w 1708 r. do 1800 r., drugi – obfitujący w liczne wojny i bitwy okres 1800–1854. Rozdział trzeci dotyczy losów pułku od 1855 r. i jego „płockich śladów”.

Na początku autor przedstawił rodowód pułku, sięgający 1708 r. i jego udział w kolejnych wojnach i rosyjskich interwencjach zbrojnych. Formalnie Muromski Pułk Piechoty powstał w 1727 r. na mocy decyzji cara Piotra II. Pułk, podlegający w kolejnych latach licznym reorganizacjom, brał udział w wielu kampaniach wojennych. W wojnie 7-letniej 1756–1763 stoczył kilka bitew z wojskami pruskimi, m.in. uczestnicząc w zajęciu przez Rosjan Berlina. Wkrótce potem wziął udział w wojnie rosyjsko-tureckiej w latach 1770–1774 i w 1787 r. W 1792 r. pułk w ramach większych sił rosyjskich wziął udział w wojnie z Polską po stronie konfederacji targowickiej i dwa lata później – przeciwko powstaniu kościuszkowskiemu.

W końcu XVIII w. – w 1799 r. zaczęły się walki z rewolucyjną Francją i pułk został wysłany do Szwajcarii, ponosząc klęskę w bitwie pod Zurychem. Na początku XIX w. Rosja kontynuowała wojnę z Francją, więc pułk uczestniczył w bitwach pod Pułtuskim (1806), Gołyminem, Iławą Pruską i Frydlandem (1807). W 1812 r. wziął udział w obronie Rosji przed wojskami napoleońskimi i w następnym roku w bitwach pod Dreznem i Lipskiem. Kampanię wojenną zakończył w zajętej przez siły sprzymierzone Paryżu.

W latach 1828–1829 pułk walczył w kolejnej wojnie z Turcją na Bałkanach. Już dwa lata później brał udział w wojnie polsko-rosyjskiej, ponosząc zresztą klęskę w mało znanej bitwie pod Międzyrzecem Podlaskim. W 1849 r. uczestniczył w interwencji rosyjskiej na Węgrzech i tłumieniu powstania węgierskiego. Wkrótce potem w wojnie krymskiej (1853–1856) bronił Sewastopola. W 1862 r. pułk został skierowany do

Warszawy i potem – do Płocka, biorąc udział w tłumieniu powstania styczniowego na północnym Mazowszu.

W dalszej części książki K.J. Waluś pisze o śladach obecności Muromskiego Pułku Piechoty w Płocku: grobach na cmentarzu prawosławnym, ikonie przeznaczonej dla cerkwi prawosławnej. W 1889 r. pułk zakończył płocki epizod swojej historii i został przeniesiony do Ostrołęki, a w 1910 r. do Różana. Książka kończy się opisem ikony Matki Boskiej Muromskiej (?), natomiast aby dowiedzieć się o dalszych losach pułku należy cofnąć się do wstępu Jana Henryka Walusia, który wspomina o udziale pułku w ofensywie rosyjskiej na początku I wojny światowej w Prusach Wschodnich i przegranej bitwie z Niemcami pod Tannenbergiem. Po przejściu władzy w Rosji przez bolszewików 6 Dywizję Piechoty, w skład której pułk wchodził przeformowano, a żołnierze pułku weszli do nowych jednostek Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej.

Praca K.J. Walusia jest niewątpliwie bardzo wartościowa. Jej zaletą jest wspomniana już szata graficzna i duża ilość fotografii. Swoją wartość posiada niewątpliwie wątek płocki i samo przypomnienie jednostki, która stacjonowała w Płocku 27 lat. J.H. Waluś sięgnął po dokumenty rosyjskie z Archiwum Państwowego w Płocku, a K.J. Waluś wykorzystał opracowania rosyjskie w wydaniu książkowym i internetowym. Jednak opracowanie jest dalekie od doskonałości i zawiera liczne błędy i niedociągnięcia.

Przede wszystkim przypisy nie wyjaśniają źródeł informacji podawanych w tekście. Można tylko się domyślać, że głównym źródłem wiedzy Autora było internetowe rosyjskie opracowanie historii pułku (podane tylko raz w przypisie nr 12) oraz księga pamiątkowa, wydana na 200-lecie pułku w 1908 r. (przypis nr 59). Znaczna część przypisów to rozbudowane biogramy dowódców i oficerów pułku Muromskiego bez podania źródła. Podobnie rzadko podane są źródła licznych ilustracji medali. Znowu można się tego tylko domyślać, analizując przypisy. Znacznie lepszym i praktykowanym rozwiązaniem byłoby podanie źródeł pod każdą ilustracją lub wykaz ilustracji na końcu książki. Przypisy zostały umieszczone na końcu publikacji, co dzisiaj jest już pewnym archaizmem i utrudnia korzystanie z nich.

Zamieszczenie w przypisach biogramów 24 dowódców rosyjskich nie wydaje się najszcześniejszym rozwiązaniem. Czytanie obszernych fragmentów drukowanych małą czcionką jest dużą niedogodnością. Znacznie lepiej było umieścić biogramy w aneksie lub osobnym rozdziale. W takim przypadku przypisy zyskałyby na przejrzystości.

Układ książki, podzielonej na wstęp J.H. Walusia i właściwą treść K.J. Walusia jest mało

przekonywujący, ponieważ wstęp dotyczy głównego tematu. Znacznie lepszym rozwiązaniem byłby jednolity tekst napisany przez obu pp. Walusiów – ojca i syna. Podział na rozdziały wydaje się dyskusyjny. Czemu rozdział III rozpoczyna się na r. 1855? Bardziej logiczne byłoby rozpoczęcie go od r. 1862, czyli skierowania pułku do Warszawy i wkrótce potem do Płocka. Tym bardziej, że w tym rozdziale Autor pisze o "płockich śladach". Książce brakuje choćby krótkiego zakończenia i podsumowania. Tekst urywa się na przytoczeniu legendy, dotyczącej ks. Konstantego Muromskiego.

Opracowanie prezentuje historię pułku przez pryzmat faktografii: w jakiej wojnie lub kampanii brał udział, jakie bitwy stoczył. Oczywiście, trudno, by było inaczej, jednak podane fakty są oderwane od szerszego tła historycznego, czytelnik niemal musi się domyślać o jaką wojnę chodzi. Brak szerszego kontekstu historycznego prowadzi do pewnych niezręczności, np. „muromski pułk piechoty walczył z konfederatami: 11 czerwca 1792 roku – pod zamkiem Mir – i 8 czerwca 1794 pod Chełmem” (s. 29).

Podanie obu bitew w jednym zdaniu sugeruje, że chodzi o tę samą wojnę, tymczasem w 1792 r. była regularna wojna polsko-rosyjska w obronie konstytucji 3 Maja, a w 1794 r. Rosjanie tłumili powstanie kościuszkowskie, o czym nie ma nawet wzmianki. Do tego nie wiadomo o jakich konfederatów chodzi. Targowickich? Jeżeli tak, to zdanie jest niejasne i brakuje słowa „wspólnie”. Dalej dowiadujemy się, że „za wojnę polsko-rosyjską w 1794 r. gen. Beningсен otrzymał złotą szablę [...]”. Oczywiście powinno być – za udział w stłumieniu powstania kościuszkowskiego. Autor korzystał z rosyjskich opracowań i w związku z tym powtórzył rosyjskie określenia.

Nic nie ma na temat wybuchu wojny rosyjsko-tureckiej, tzw. wojny krymskiej (1853–1856), czy wojny koalicji napoleońskiej przeciwko Rosji w 1812 r. Dla czytelników słabiej zorientowanych w historii może to być problemem.

Zdarzają się proste błędy rzeczowe. Na s. 40 czytamy, że „wojna z Napoleonem 1813 r. toczyła się na terenach Rosji i krajów sprzymierzonych – w Prusach i Austrii”. Oczywiście w 1813 r. wojna nie toczyła się już na terenach Rosji. Decydująca kampania wojenna w Rosji miała miejsce w 1812 r. i w styczniu 1813 r. armia rosyjska w ślad za wycofującymi się wojskami napoleońskimi wkroczyła do Księstwa Warszawskiego.

Na s. 29 znajdujemy informację, że S. Potocki, K. Branicki, S. Rzewuski i inni „w Targowicy, tuż u bram Petersburga, utworzyli konfederację i sprzymierzili się z Rosją”. Targowica leży 200 km na południe od Kijowa, w 1792 r. na południowo-wschodnich krańcach Rzeczypospolitej

i do Petersburga jest stamtąd 1400 kilometrów.

Zdarzają się błędy w nazwach podawanych miejscowości:

- Górowo Iławieckie zamiast Górowo Iławec-
kie (s.34, 68)
- Lizen zamiast Lützen (s. 40)
- Międzyrzecz Podlaski zamiast Międzyrzec
Podlaski (s. 45)
- Fridland, zamiast Frydland (na s. 35 – źle,
na s. 36 i 67 – dobrze), choć w tym przypadku
sprawa jest bardziej złożona. Na polskich ma-
pach tę miejscowość zwykle zaznacza się jako
Frydląd, a w opracowaniach historycznych – Fry-
dland. Natomiast Fridland wziął się z tłumacze-
nia niemieckiej nazwy – Friedland – na jęz. ro-
syjski. Ponieważ – jak wiadomo – Rosjanie nie
używają czcionki łaćnińskiej, więc nie mogą po-
dać obcych nazw geograficznych i nazwisk w ory-
ginalnej pisowni. Zapisują je więc fonetycznie.
Ponieważ K.J. Waluś korzystał z rosyjskich wy-
dawnictw, podał nazwę w ślad za wersją rosyjską.

Na s. 41 czytamy o sojusznikach Rosji, „ma-
szerujących pod Drezno od strony Dublina”. W
okolicy Drezna nie ma miejscowości o tej na-
zwie (bo chyba nie chodzi o irlandzki Dublin),
jest jedynie – Döbeln i zapewne chodzi o tę
miejscowość.

Nie można pisać o bitwie pod Prawdińskiem
w 1807 r., bo wtedy ta miejscowość nazywała
się Frydland lub Frydląd (po polsku) albo Frie-
dland (po niemiecku). Nazwa została zmieniona
dopiero po przyłączeniu tej części Prus Wschod-
nich do Związku Sowieckiego w 1945 r. (przyp.
nr 38, s. 68).

W biogramie Borysa Szeremietiewa (przypis
nr 14, s. 60) dowiadujemy się, że w 1686 r. w
Moskwie uczestniczył w podpisaniu pokoju pol-
sko-rosyjskiego, określanego jako „tzw. traktat
grzymułkowski”. Otóż, był to tzw. traktat Grzy-
mułtowskiego – od nazwiska Krzysztofa Grzy-
mułtowskiego, polskiego dyplomaty, który układ
podpisywał.

W biogramie K.A. Minicha czytamy, że „zo-
stał generałem gubernatorem portów w Rewalu,
Kronsztadzie i na Bałtyku”. Rewal leży na Po-
morzu Zachodnim, dzisiaj jest znaną polską
miejscowością wypoczynkową i portem nigdy nie
był. Chodzi niewątpliwie o Rewel (Tallin) w Inf-
lantach, dziś stolicę Estonii (przyp. nr 17, s. 60).
Dodatkowo w zdanie niepotrzebnie wkradła się
litera „i”, która czyni całość nielogicznym.

Na s. 49 jest błędny opis „medalu za zdobycie
Sewastopola”, mimo, że jest na nim wyraźny na-
pis w języku rosyjskim, „за защиты Севастополя”
czyli – za obronę Sewastopola. Do tego wyżej Autor
pisze właśnie o udziale pułku w obronie Sewasto-
pola.

W tekście pojawia się określenie – szef pułku,
którego K.J. Waluś jednak nie wyjaśnia. Czytel-

nikowi pozostają jedynie domysły, że chodzi o
wysoko urodzonego i postawionego w hierar-
chii społecznej patrona, a nie osobę sprawu-
jącą funkcje dowódcze w pułku. Podobnie nie
jest wyjaśnione określenie „rota śmierci”. Obaj
Autorzy używają rosyjskiej nazwy „rota” – kom-
pania, nie tłumacząc jej na język polski. Należy
pamiętać, że dzisiaj znajomość języka rosyjskie-
go jest coraz mniejsza, a wśród młodego poko-
lenia – znikoma.

Brakuje informacji wyjaśniających kogo przed-
stawiają zamieszczone w książce ikony, zwią-
zane z pułkiem. Szkoda, bo Autor korzystał z
pomocy proboszcza parafii prawosławnej w Płocku
ks. Eliasza Tarasiewicza, który na pewno w
takich sprawach się orientuje.

Książka została oparta niemal wyłącznie na
rosyjskich publikacjach książkowych i opraco-
waniach internetowych. Prowadzi to do szeregu
problemów. Nie wiedzieć czemu – za publika-
cjami rosyjskimi – autor podaje daty opisywa-
nych wydarzeń wojny 1812–13 r. według obo-
wiążującego wtedy w Rosji kalendarza juliań-
skiego. Jedynie w nawiasach podaje datację
obowiązującą w Polsce. Taki sposób datacji
można jedynie uznać w przypadku cytatu z ro-
syjskiego opracowania (s. 50–51).

Tytuły opracowań rosyjskich (z jednym wyjąt-
kiem) są przetłumaczone na język polski, a nie
- podawane w oryginalnym brzmieniu rosyjskim.
Brakuje też bibliografii, co w wydawnictwach
naukowych jest normą.

Nie ma żadnych współczesnych polskich opraco-
wań historycznych. Oczywiście, nie dotyczyły-
by one historii pułku Muromskiego, ale tła histo-
rycznego wojen i bitew, w jakich pułk uczestni-
czył. Skoro brał udział w tłumieniu polskich po-
wstań narodowych, a zwłaszcza powstania stycz-
niowego na północnym Mazowszu, można było
poszerzyć ten wątek z wykorzystaniem polskiej
literatury na ten temat. Z podobnych względów
podawanie jako głównego źródła do dziejów
wojen napoleońskich książki wydanej w Moskwie
w 1938 r. wydaje się jedynie pewną ciekawostką.

Korzystając wyłącznie z rosyjskich źródeł Au-
tor zbyt dalece przyjął rosyjski punkt widzenia w
ocenie działań pułku. Z rosyjskiego punktu wi-
dzenia pułk przyczynił się do poszerzenia teryto-
rium Rosji, odparcia najazdu francuskiego w 1812
r. i pokonania Napoleona, stłumienia buntów
Węgrów i Polaków. Z polskiej perspektywy pułk
nie odegrał już tak chlubnej roli, jak to oceniają
autorzy rosyjscy. Podane fakty wskazują na to, że
uczestniczył w rosyjskiej ekspansji w XVIII w., brał
udział w tłumieniu niepodległościowych zrywów
na Węgrzech w 1849 r. i w Rzeczypospolitej i
Królestwie Polskim, a potem stał na straży rosyj-
skiego panowania na ziemiach polskich. Wła-
śnie z tych względów konieczne było zakończe-

nie, gdzie znalazłoby się miejsce na ocenę historii pułku z rosyjskiej i – zwłaszcza – polskiej perspektywy. Paradoksalnie pisze o tym J.H. Waluś w zakończeniu wstępu na s. 19, co tylko potwierdza opinię, że obaj pp. Walusiowie powinni napisać tę książkę wspólnie.

W uzupełnieniu pracy można dodać, że w latach 1870–1883 kapelmistrzem orkiestry pułku Muromskiego był – przybyły z Czech – Mirosław Lachman, ojciec znanego nie tylko w Płocku muzyka i kompozytora Wacława Lachmana¹.

Niedostatki pracy wynikają głównie z dwóch przyczyn:

- 1) K.J. Waluś – podobnie jak jego ojciec J.H. Waluś – nie posiadają wykształcenia historycznego,
- 2) praca nie została poddana naukowej recenzji wydawniczej, ani korekcie (zdarzają się literówki).

Niemniej jednak należy docenić wkład pracy obu Autorów, wyszukanie niewykorzystanych dotąd źródeł i opracowań rosyjskich. Jednak żaden z nich nie jest zawodowym historykiem, ani absolwentem studiów historycznych, ale jedynie pasjonatem – hobbystą jednej z nauk pomocniczych historii, czyli numizmatyki. Stąd braki warsztatowe oraz liczne pomyłki i potknięcia.

Oczywiście, historię zajmują się nie tylko historycy, ale osoby różnych profesji i wykształcenia. Dotyczy to zwłaszcza opracowań historii lokalnej i regionalnej. W ten sposób spełniają bardzo ważną rolę społeczną, podejmując tematy, którymi nikt inny nie jest zainteresowany. Jednak w takim przypadku wskazane jest korzystanie z pomocy historyków. Wprawdzie omawianą pracę ocenił profesor Uniwersytetu Szczecińskiego M. Trubas, ale w słowie wstępnym – co rozumiałe – głównie zachęca do lektury i akcentuje walory omawianej pozycji.

Na koniec wypada podkreślić, że mimo wymienionych niedostatków książka ma oczywiście swoją wartość i jeżeli ją potraktować jako dzieło pasjonata – hobbysty, ocena będzie jak najbardziej pozytywna. Opracowanie K.J. Walusia niewątpliwie poszerza naszą wiedzę o historii Płocka w II połowie XIX w. Biorąc pod uwagę tematykę, jest to opracowanie niemal pionierskie i choćby z tego względu należy się Autorowi uznanie. Na koniec zacytujmy opinię prof. M. Trubasa: „Do rąk czytelników trafia [...] pozycja wartościowa, interesująca i stanowiąca ważny przyczynek do historii miasta; owoc autentycznej pasji i żmudnego trudu Autora [...]”.

Grzegorz Gołębiowski

Przypisy

¹ J. Domagała, *Powszechne wychowanie muzyczne w Płocku w dwudziestolecie międzywojennym*, Płock 2009, s. 97.